

menika iz 12. i djelomice iz 13. st., kad zapadnjački elementi već dominiraju. Katkada dolazi i do zanimljivih prepletanja i stapanja divergentnih utjecaja, pri čemu se zapadnjački ikonografski obrasci često prevode u duhu bizantskih shvaćanja, kao što je slučaj s novootkrivenom freskom s likom sv. Kristofora (14. st.) na pročelju romaničke crkvice sv. Ane u Kotoru.

Ova je knjiga metodološki dosljedno obradila i cjelovito prikazala jedno važno razdoblje koje je imalo odjeka u kasnijim stilskim epohama ostavljajući nerijetko pečat monumentalnostima. Iako nije do kraja riješila problem kontinuiteta romanike (u brojnim „romaničkim interpretacijama gotičkih tema), a niti iscrpila tezu o prepletanju zapadnih i istočnih elemenata (posebno unutar „raške grupe” srpskoga srednjovjekovnog graditeljstva, tek naznačenu u knjizi), „Romanika” Milana Preloga vrsna je sinteza, što se vidi i na temelju ovdje iznesenih naznaka, koje mogu biti vodiljama za bolje razumijevanje i potpunije sagledavanje složenosti romaničkog stila kao zaista prve „aktivne negacije” antikne baštine.

## Juraj dalmatinac cvito fisković nenad gattin

Sveučilišna naklada  
„Liber”, Zagreb 1982.

### ive šimat banov

Dokumenti i ugovori bilježe ga kao „razborita muža” koji je nastavio od sjevernoitalskih i mletačkih graditelja započetu gradnju šibenske katedrale – a ona je visoki kampanil njegove graditeljske i umjetničke biografije i nadvisuje sve ono što je učinio i prije i poslije toga. Povećavši prostor poprečnom lađom, a na križištu predviđevši kupolu, potvrdio se kao vrstan arhitekt, a dovršivši krstionicu i optočivši vanjski zid svetišta vijencem glava i kao vrstan skulptor živoga modelacijskog nerva s osjećajem za epidermu, za individualne crte lica, učinivši trajnima te svjedoke što gledahu građevinu i onda „kad je nije bilo” (P. Ljubić). Faust Vrančić u svojem djelu „Machinae novae” (Venecija 1595) prvi put donosi crtež šibenske katedrale – taj „ukras moje domovine”, a šibenski humanist Juraj Šizgorić bilježi: basilica quae miro artificio ut arbitror nostro saeculo surgit (bazilika građena divnom graditeljskom vještinom...). Ambiciozni je projekt ipak nadmašio gospodarske mogućnosti sredine i samoga šibenskog puka, tako da je Juraj morao nastaviti svoj plodonosni put radeći u Kaštel-Lukšiću, Splitu, Dubrovniku, Pagu i u prekomorskom Jakinu. Za splitsku crkvu sv. Eufemije, po narudžbi bosanskog plemića i protovestijara Restoja, radio je sarkofag s oltarom bl. Arnira što je svoje blaženstvo zaradio krivotvorenim ispravama kojima je mahao pred licima ljutih Poljičana dokazujući svoje i crkveno

„pravo” na neke parcele zemljišta koje je crkvi, navodno, još Koloman darovao. Ubijen za stvar crkve ili, bolje rečeno, za stvar njezine kese, nije mogao emocionalno ganuti umjetnika koji je sve svoje simpatije poklonio narodu poljičkom, a njegovu knezu Nikoli Kačiću kao da je stavio u usta riječi što ih bilježi splitski kroničar T. Arhiđakon: „Zar misliš da nas možeš izbaciti iz posjeda zemljišta naših otaca i preda?” Nema sumnje da je „šuplja i dekorativna” žalost za ubijenim pravednikom bila u skladu sa suhoparnom konvencijom tuge i predodžbom boli koju su i crkva i naručilac čutili.

Monografija o ovom umjetniku (Izdavač: SN Liber, tekst: C. Fisković, fotografija: N. Gattin) donosi cjelokupno Jurjevo djelo u svjetlu novih spoznaja, slutnji i teorija.

Nikada jednostrano zatvoren unutar same povijesti umjetnosti, Fiskovićev interes za djelo Jurja Dalmatinca rezultirao je sretnim srodstvom popularizatorskog pisanja i naučne ozbiljnosti. Ustanovivši originalnu metodologiju pristupa i tumačenja djela ovog umjetnika, s nužnom je ozbiljnošću prišao proučavanju arhivske građe, a zatim i interpretaciji djela smjestivši ga u duhovni i kulturni kontekst sredine i vremena Jurjeva djelovanja. I premda je njegov tekst o ovom umjetniku otprilike poznat (monografija iz 1963 – s. N. Gattinom), njegova zapažanja, i u kontekstu novih usvojenih spoznaja, ostaju valjana, a neke su se tvrdnje štoviše i učvrstile. Nadalje, dodao je i atribuirao neka djela (npr. „Oplakivanje” u kapeli Gospe sedam žalosti na Marjanu u Splitu) uočavajući i u novootkrivenim djelima stilske i ikonografske odlike zajedničke ostalim Jurjevim djelima. Odbacujući proizvoljne i neutemeljene zaključke i tvrdnje kao i neprihvatljive metode nekih istraživača (npr. W. Woltersa, kod kojega je očito nepoznavanje literature, arhivskih dokumenata i nedostatak analize stila), njegov se tekst može uzeti najcjelovitijim štivom o djelu Jurja Dalmatinca koje je otvoreno novim spoznajama i koje otvara mogućnosti daljnjeg proučavanja Jurjeve baštine.

Ustrajno se baveći problematikom i

tajnom Jurjeva djela (od 1958) N. Gatlin je pronašao nove kutove gledanja, nove interpretativne ključeve uvidjevši da nijedan, ma koliko temeljit, pristup nije definitivni: naprotiv, da je djelo ovog umjetnika slojevito i višeznačno. Našavši se tako između dostojanstva djela i živog jezika umjetnosti, između zadaće i slobode, obveze i vlastita viđenja, pomirio je u ovoj „monografiji detalja” granice spoznaje ali i granice vlastite umjetničke savjesti odbacujući mehanički objektivitet stvari, mrtve principe jedne tzv. „najrječitije točke” motrenja, odbacujući i nestalnost impresija i „estetike” koja od principa lako stvara privid. Maksimalnu točku jasnoće detalja i cjeline nije tražio unutar konvencije koja neminovno zapinje na „reprezentativnom”, već je razvio i njegovao određenu procesualnost gledanja i slijed kreativnog mišljenja uočavajući život a ne grobište, principe trajanja a ne nekropolu. Odlučivši da ne ignorira nijedan detalj i da se umiješa u bilo koji trag, u bilo koji segment Jurjeva djela, osjetio je trenutak kada je nužno u ime detalja zanemariti cjelinu i, obratno, ignorirati detalj ukoliko bi cjelina ostala osiromašena.

## Lelja Dobronić graditelji i izgradnja zagreba u doba historijskih stilova

Društvo povjesničara  
umjetnosti Hrvatske,  
Zagreb 1982.

### miroslav gašparović

Dr Lelja Dobronić već je odavno afirmirana kao jedan od najboljih poznavalaca graditeljske povijesti Zagreba. U toku dugogodišnje djelatnosti posvetila se naoko nezahvalnom zadatku otkrivanja i povijesno-umjetničke valorizacije materije koja mnogima, posebno žiteljima Zagreba, neprestano, upravo zbog prevelike blizine, izmiče. Zahvaljujući njezinu radu mnoge su zgrade izgubile veo nepoznatosti i zaborava te postale značajna mjesta u današnjoj slici grada i u svijesti njegovih stanovnika. Svojim neumornim radom po arhivima i, naravno, na terenu ne samo što je omogućila da danas Zagreb bolje vidimo nego nam je mnogo rekla o njemu iz prošlih, pomalo zaboravljenih vremena. Svako buduće bavljenje Zagrebom, bilo njegovom poviješću bilo sadašnjošću, neizostavno se mora velikim dijelom osloniti na radove dr Lelje Dobronić, koji nam svakim retkom govore o velikoj urbanoj tradiciji Zagreba.

Nedavno je, u sklopu izuzetno bogate i značajne izdavačke djelatnosti Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske, kao XXX knjiga, izašla knjiga dr Lelje

Dobronić pod naslovom „Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova”. Iz podnaslova se vidi da je riječ o djelu sačinjenom od niza članaka i rasprava već ranije objavljenih u različitim stručnim časopisima od 1955. do 1968. godine. Članci su popraćeni nizom arhivskih fotografija (259), koje vrlo lijepo upotpunjuju tekst, a na kraju svakoga dan je kratak resumé na nekom od svjetskih jezika. Na kraju knjige nalazi se registar imena, ulica, zgrada, gradova, sela te graditelja i arhitekata spomenutih ili obrađenih u tekstu. Bibliografski su podaci, štamparskom omaškom, priloženi knjizi na posebnom listu.

Članci sabrani u ovoj knjizi obrađuju pretežno vremenski period druge polovice XIX i početka XX stoljeća. Vrijeme ovdje obuhvaćeno presudno je za formiranje Zagreba. To je trenutak kada već dugo nagoviještene promjene postaju stvarnost. Podgrađe Kaptola i Gradeca, današnji Donji grad, koji se stoljećima gotovo i nije mijenjao, polako u to vrijeme dobiva na značenju, da bi već potkraj XIX st. potpuno preuzeo od povijesnih središta sve gradske funkcije. Taj „novi” dio grada bio je i područje najintenzivnijega graditeljskog djelovanja Janka Jambrišaka, Mihovila Strohmayera, Leonharda Pfeifferbergera, Ivana Plochbergera, Franje Kleina, Lea Hönigsberga i Julija Deutscha, grupe graditelja čiji su životi i djela predmeti proučavanja prvih triju članaka ove knjige. Među tim ličnostima, koje su sve ostavile značajan pečat na licu Zagreba druge polovice XIX st., posebno se ističu, i po broju ostvarenih zgrada a i po kvaliteti, Klein, Hönigsberg, Deutsch i Jambrišak. Važan dio njihova opusa čine neke od najznačajnijih zgrada u Donjem gradu. Za arhitekturu Zagreba značajno je da su upravo ti graditelji potpuno uskladili i osuvremenili njegovo arhitektonsko lice stvorivši od njega lijep srednjoevropski grad. Ovdje objavljeni članci omogućuju nam uvid i u njihov život i u njihov graditeljski opus. Jezgru svakoga pojedinog članka sačinjavaju kraće analize važnijih građevina, da bi nakon svakog pojedinačnog teksta autorica dala popis izvedenih, neizvedenih, kasnije pregrađenih i sruše-